

Люба Кияновська

СТЕФАНІЯ ПАВЛИШИН ТА ІДЕЇ ШІСТДЕСЯТНИЦТВА В УКРАЇНСЬКОМУ МУЗИКОЗНАВСТВІ

В останні 15 років мені випала честь неодноразово звертатись до об'ємного доробку і видатних педагогічних звершень однієї з провідних вчених в галузі української музичної науки, доктора мистецтвознавства професора Стефанії Павлишин. І кожного разу переді мною поставало принципове питання: що і як написати про цю унікальну особистість, щоби уникнути ювілейних банальностей, солодко-панегіричного тону, а водночас передати її неповторну харизму, яскраве враження того *Gottesfurcht*¹, яке відчували до Стефанії Стефанівни всі студенти історико-теоретичного факультету і яке я, колишня учениця «культового» педагога Львівської консерваторії 50–80-х років, зберегла до сьогодні. Якісь сторінки її багатой життєтворчості знайшли відображення в статтях і рефлексіях численних вихованців, але один з аспектів *modus vivendi* – можливо, в силу його самоочевидності, так і не став темою обговорення. Маю на увазі філософію українського шістдесятництва, утворення унікальної верстви незалежних національних інтелектуалів, до яких, безперечно, належала Стефанія Стефанівна. Духовні ж засади, сформульовані цією новітньою національною елітою, вона втілювала в музикознавстві з абсолютною послідовністю і внутрішньою переконаністю впродовж всього життя.

Насправді варто замислитись і оцінити, який прорив здійснила видатна вчена-гуманістка в поглядах на музику власне з позицій тих дуже дивних, проте неймовірно осяяних років. З імперативів того часу, в якому після кількох десятиліть сталінського терору, горезвісної залізної завіси, що наглухо відгороджувала уярмлені народи від усього іншого світу (достоту як у Шевченка: «від молдаванина до фіна на всіх язиках все мовчить, бо благоденствує»), ця завіса раптом піднялась на кілька сантиметрів – і випустила кілька променів світла у царство п'тьми. Більше нічого не вдалось помітити по той бік завіси, бо одразу ж послужливі руки залили цю щілину липкою багнюкою і знову на двадцять років запанувала безнадійна сірість існування під тоталітарним наглядом. Але дехто встиг зловити у долоні краєць сонця і не тільки дбайливо сховав у глибині свого серця, але й освітлював і зігрівав ним інших.

Це були ті, чий імена ми сьогодні вміщуємо на золотих сторінках української духовної історії, називаючи «шістдесятниками». Найбільше серед них було літераторів і філософів – і це природно, бо «слова полова, але огонь в одежі слова»: Василь Стус, Василь Симоненко, Ірина та Ігор Калинці, Ліна Костенко, Михайло Осадчий, Роман Іваничук, Євген Сверстюк, Валерій Шевчук та десятки й сотні інших. Але й лицарі пензля і ліри не залишались осторонь. В образотворчому мистецтві переступили закляте коло соціалістичного реалізму Алла Горська, Богдан Сорока, Іван Остафійчук, Іван Марчук, Стефанія Шабатура.

¹ З німецької: Божого трепету. Вживається для виразу глибокої пошани і дистанції перед чийось авторитетом і знаннями.

В музиці аналогічними ідеями вільного вияву творчого духу, пізнанням світових художніх відкриттів перейнялася група студентів і молодих викладачів Київської консерваторії, котру тепер знають як «київський авангард», – Леонід Грабовський, Валентин Сильвестров, Леся Дичко, Євген Станкович, Іван Карабиць, Віталій Годзяцький, Ігор Блажков, Володимир Губа. У Львові такою виразною провідницею ідеалів шістдесятництва стала музикознавець Стефанія Павлишин, що товаришувала з більшістю з них, популяризувала їх творчість і мислила тими ж духовно-філософськими категоріями.

На сьогодні в культурології визначились основні прикмети мислення і творчості тих, завдяки яким маємо сьогодні Незалежну Україну і будемо вже її мати назавжди – попри шалений тиск, агресію загарбників і пролиту кращими синами нації кров. Вчитуючись у їх світоглядні та естетичні принципи, розумієш, як природно у цю систему цінностей вписувалось все, що писала, говорила і робила Стефанія Стефанівна в українській музичній науці, педагогіці та просвітництві. Наведемо відтак основні інтелектуально-етичні постулати українського шістдесятництва у їх подальшій проекції на світогляд професора Павлишин:

«Серед світоглядних засад шістдесятників слід виділити: лібералізм (культ свободи в усіх її виявах: свободи особистості, нації, свободи духу); гуманізм та антропоцентризм (культ людської особистості – центру Всесвіту); духовний демократизм (культ простої, звичайної людини-трудівника); духовний аристократизм (культ видатної творчої особистості); моралізм та етичний максималізм (культ моральності як абсолютного мірила людських вчинків); космізм (усвідомлення «планетарної причетності» людини як частинки Всесвіту до космічних процесів)²; активний патріотизм (любов до Батьківщини й рідного народу) і національна самосвідомість, сакральне сприйняття рідної мови та історичної пам'яті як оберегів нації; культурництво (відстоювання справжньої, високомайстерної культуро-творчості).

До естетичних засад шістдесятників можна віднести: критику інакшістю – заперечення соцреалізму власною творчістю; естетичну незалежність, відстоювання свободи митця; єдність традицій (національних і світових) та новаторства; індивідуалізацію (посилення особистісного начала); інтелектуалізм, естетизм, елітарність»³.

Ота інакшість, непоступливе «біловоронництво» Стефанії Павлишин проявлялось в її діяльності з відчайдушною сміливістю, що іноді межувала з життєвими ризиками. Здавалось, їй подобалось ходити по лезу бритви, торкатись тем і проблем, які викликали найбільшу лють і неприйняття комуністичних бонз. Навіть у втіленні духовних принципів шістдесятництва, самому в собі протиставленому «офіційному курсові» радянського ідеологічного мистецтва, вона йшла найбільш крутими і небезпечними дорогами:

² В цьому шістдесятники виявились спадкоємцями наукових гуманістичних поглядів геніального українського філософа Володимира Вернадського, зокрема розробленої ним ідеї переростання біосфери у ноосферу, яка вінчає концепцію еволюції матерії у Всесвіті.

³ Українське шістдесятництво // Українська літературна енциклопедія. Режим доступу в Інтернеті: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/60>

якщо прояв активного патріотизму і національної самосвідомості – то через відродження і популяризацію спадщини Василя Барвінського, одного з найбільших музикантів-мучеників радянського режиму;

якщо ствердження естетизму й елітарності в сучасній українській культурі – то через музикознавчий аналіз феномену творчості Валентина Сильвестрова, найбільш опального з усіх музикантів-дисидентів;

якщо доведення постулатів естетизму та елітарності, новаторського поступу мистецтва – то через піднесення досягнень нововіденської школи і монографії про її метра Арнольда Шенберга (особливо «зворушливо» допасована за часом написання до розриву дипломатичних відносин Радянського Союзу й Ізраїлю);

якщо сакральне сприйняття рідної мови – то через беззастережну вимогу до всіх без винятку студентів відповідати в неї на парах українською, без страху бути звільненою з роботи в час масового переходу викладання у всіх вишах, в тому числі й львівських, на російську;

якщо культ свободи і моральність – то мужність у захисті студентки Софії Іванової, яку звинуватили у польському націоналізмі і виключили з консерваторії, у спілкуванні з іншими «ненадійними особами», наприклад, з переслідуваним тоді композитором Анджеєм Нікодемівичем, у непохитності позицій на показово-виховних судах під час засідань парткому консерваторії;

якщо інтелектуалізм – то у вільному знанні десятка європейських мов, постійному їх використанні в професійній діяльності та заохоченні до читання зарубіжної музикознавчої літератури своїх студентів, в час тотального мовного невігластва та навіть бравади цим, як і недовірливо-підозріливого відношення до всіх «швидко грамотних». Не можу втриматись і не поділитись важливим особистим досвідом, як одразу на першому курсі заробила додаткові бонуси на семінарах з історії зарубіжної музики у пані професор завдяки знанню німецької і польської мов і цитуванню деяких джерел мовами оригіналу. А ще – як бажаючи краще підготуватись до її семінару з оперної реформи Вагнера, вишукувала в науковій бібліотеці німецькі книжки, які переді мною останній раз читали тут у 1938 р. Одним з наріжних каменів мого наукового світогляду стали лекції Стефанії Стефанівни Павлишин, і я протягом всього життя їй дуже вдячна за те, що навчила відкритими очима дивитись не лише на музичну культуру, але й на інтелектуально-духовні цінності загалом.

Проте, гадаю, до засад, названих шановними авторами у статті про шістдесятництво, вартувало би додати ще кілька, прикметних як для більшості нової української еліти, так і для героїні поданої статті.

Перша з них – пасіонарність, розуміння вищих цілей у розвитку соціуму, передусім у розвитку своєї нації. З цього випливає здатність поставити добро загалу вище від особистих інтересів, аж до самопожертви, що супроводжується винахідливістю, послідовністю і цілеспрямованістю в досягненні мети. Стефанія Стефанівна – безумовно, пасіонарна особистість. Не помилюсь, якщо окреслю її вищі цілі, як необхідність природно вписати українську культуру в світовий простір, завжди відповідати духові часу, виховувати прогресивну і національно свідому музичну еліту. Цього результату вона досягала найрізноманітнішими засобами: добивалась впровадження курсу «Семінар сучасної музики» для теоре-

тиків, на якому викладала інноваційні композиторські технології; безстрашно ділилась авангардистськими новинками, отриманими з фестивалю «Варшавська осінь», добилась надходження в консерваторську бібліотеку польських і чеських музичних журналів (слава Богу, хоч із країн соціалістичного табору можна було іноді щось путнє отримати), а головне – виховувала самостійне креативне мислення у студентів, змушуючи їх відповідати не за готовими шаблонами радянських підручників (якщо студент на семінарі говорив, що прочитав тільки підручник, то без подальших дискусій отримував «незадовільно»), а зіставляючи різні концепції з монографій, в тому числі й зарубіжних – останнє цінувалось пані професор особливо високо.

І ще одна дуже важлива риса – почуття гумору. Напевно, без нього було би неможливо витримати весь прес партійного керівництва культурою та безглузких розпоряджень в освітній галузі, задушливу атмосферу пригноблення вільної особистості. Стефанія Стефанівна завжди вміла дуже дотепно реагувати на свої життєві випробування і гострим поглядом помічала всі недоладності «радянського способу дійсності». Про деякі з прикметних гумористичних ситуацій вже писали в матеріалах, їй присвячених, але одна історія, яку вона мені розповіла якось ввечері у поїзді, таки вартує того, щоби переповісти її: «Приїхали ми на з'їзд композиторів до Москви і всіх нас цюпасом погнали в Мавзолей. Я не конче хотіла туди йти, але як так зарядило керівництво, то і я пішла. Обшукували нас при вході, як не знати яких шпигунів, і проінструктували, щоби ми довго не затримувались перед мумією Леніна, а проходили організовано. Але я не втрималась, підійшла, приглянулась – і що ж бачу: та це лялька розмальована! Я сказала про це сусідові, який ішов за мною, а охоронник до нас: Проходите, не задерживаясь! І що вони там як святиню тримають?»

А ще Стефанія Стефанівна завжди виховувала нас, як треба дисципліновано використовувати час і вміти стисло висловлюватись. Так нам говорила: «Спочатку напишіть те, що маєте сказати, на трьох сторінках, потім скоротіть до півтори, а потім виберіть найголовніше і помістіть на півсторінки. Це і буде квінтесенція ваших міркувань». Тож те, що авторка поданої статті мала би написати про нашого улюбленого педагога на двадцяти сторінках, постаралась вкласти в чотири, маю надію, що це і була квінтесенція того, що її вихованці про неї думають і почувають. З роси і з води у Ваш славний ювілей, дорога Стефаніє Стефанівно!

